

окрім спеціальності різьбяр, учні отримували знання з арифметики і рідної мови. Її учнями були відомі різьбярі Микола Тимків і Василь Кабин. Якщо до 20-х років у Косові різьбярів майже не було, окрім хіба що В. Девлюка, то з виникненням його школи їх тут з'явилося стільки, що, об'єднавшись спочатку в спілку "Гуцульська різьба" і "Гуцульське мистецтво", пізніше створили артіль "Гуцульщину" (1939 р.). Кваліфіковані кадри для неї почали готувати Косівське училище прикладного мистецтва (1939 р.) та

Вишнівська художньо-промислова школа (1940 р.).

Таким чином, фахові деревообробні школи ще на початку ХХ століття почали поступово витісняти народне різьбярство на Гуцульщині, складаючи йому конкуренцію, яка вже у II половині ХХ ст. істотно змінила ситуацію на користь професійного. Проте народне різьбярство на Гуцульщині в особах В. Тонюка, Д. Шкрібляка, В. Корпанюка та інших продовжує свій традиційний розвиток і сьогодні.

Івано-Франківськ

Касьян Кавас

ТАЛАНТ ЯВОРІВСЬКОГО МИТЦЯ

(Народний умілець Сава Мельник)

З народній художній колективній творчості кінця ХІХ — середини ХХ століття відомий цілий ряд імен майстрів художньої обробки деревини, роботи яких становлять класику українського народного мистецтва. Це родина Шкрібляків, Корпанюків, П. Верна, Я. Халабудний, В. Гарбуз, В. Бідула, Д. Білинський, П. Одреховський, І. Кіщак, В. Красівський, М. Орисик та багато інших. Одні з них створили течію і стиль різьблення в народному мистецтві, як гуцульський, полтавський, лемківський, інші ставали відомі лише особистою творчістю.

До таких імен в історії народного мистецтва належить і майстер з міста Яво-

рова на Львівщині Йосип Петрович Станько (1893—1967).

З ним пов'язують початок нової технології орнаментального яворівського різьблення, становлення і розвиток яворівської школи стилістики народного художнього промислу обробки деревини. Це різьблення започатковане в 1932 році на основі вивчення і творчого використання народних мальованих орнаментів на яворівських скринях.

Масове зацікавлення винаходом майстра почалося з 1954—55 років, коли його включили до програми навчання у Яворівській школі художніх ремесел. Станьківська технологія різьблення стає яворівською, бо кожна річ вже не є результатом роботи одного майстра, але насамперед школи художніх ремесел, майстрів артілі ім. Т. Г. Шевченка.

Цей період становлення і розвитку яворівської орнаментальної різьби після Й. М. Станька пов'язаний ще з ім'ям Сави Миколайовича Мельника, якому нині минуло 73 роки. З них понад 45 віддано творенню краси з дерева.

Народився він в с. Вила Ярузькі нині Чернівецького району Вінницької області 18 грудня 1924 року. Батьки — прості селяни.

1940 року закінчив восьмирічку і працював у колгоспі на різних роботах. 1944 року мобілізований у Червону армію. У складі Другого українського фронту брав участь у штурмі Будапешта, де був важко поранений. Після демобілізації з армії працював обліковцем у колгоспі. Пізніше поступив в училище прикладного мистецтва при Києво-Печерській лаврі (класа художня кераміки). У зв'язку з голодом переїхав до

Підсвічник "Українська Пасха" 1992.

Т. Г. Шевченко, 1995.

Косова в училище декоративно-прикладного мистецтва на відділ художньої різьби по дереву. 1951 року закінчив Косівське училище і дістав призначення у Яворівську профтехшколу майстрів художньої різьби по дереву на посаду майстра-інструктора. (1954 р. перейменована в школу художніх ремесел.)

Працював разом із Й. П. Станьком. Вивчав у нього яворівську (толочасто-вигорну) різьбу. Одночасно і сам працював над орнаментальними композиціями. Відтоді брав участь у різноманітних виставках — від Будинку народної творчості, від різних громадських організацій в системі художньої самодіяльності, від Спілки художників України тощо. Нагороджений трьома золотими, шістьма срібними і вісьмома бронзовими медалями ВНДГ, грошовими преміями, дипломами й грамотами. За педагогічну працю був удостоєний знака "Відмінник профтехосвіти" 1976 року йому присвоєно звання народного майстра декоративно-прикладного мистецтва, а 1978 року — почесне звання "Заслужений працівник професійно-технічної освіти Української РСР" 3 1984 року — перебуває на пенсії. Удостоєний звання заслужений працівник профтехосвіти.

Про себе розповідає, що ще змалку мав пристрасть до малювання, хоч в сім'ї художників і не було. Перемальовував різні картинки, потім малював букети квітів ак-

варельними фарбами на склі. Не вчився ні в кого, але екзамен з малюнка, живопису, композиції в училищі успішно склав і почав навчатися професійної художньої грамоти. Наставником у Косівському училищі був В. В. Гуз, про якого залишились найкращі спогади. А малювати навчали О. Т. Соломченко і Є. П. Сагайдачний. Пізніше вивчав яворівський орнамент і технологію його різьблення в Й. П. Станька.

Яворівський орнамент — це рослинні форми, стилізовані з невибагливих лугових трав, квітів. Гілочки і листочки з округленими кінцями, плавні гнучкі стебла — лінії, квіти як лугові п'ятипелюсткові, ружі, небесні — квіти-зірки... Частина елементів орнаменту стилізована в геометризовані й геометричні форми, як "кратка" — тобто сітка, що перегукується з гудульськими "льчастим письмом" "підківки" "півмісяці" чи то "цяпкування" — тобто крапкування біля стебел, листків, квітів. Можливо, це уявні краплини роси, що бринять у ранкових лугових травах. Давня символіка, яка існує повсюдно, забулась у просторі часу.

Саві Миколайовичу припали до душі ці ніби невибагливі рослинні форми орнаменту, незначна кількість мотивів і композиційних схем. Але було величезне поле для творчості, трактування більш вільного і просторого, ніж в гудульській орнаменталі, де панували надто суворі, усталені гео-

Скриня яворівська 1992.

метричні форми. Щоправда, у перших композиціях все ще відчутний ритм гуцульської орнаментики і композиційних схем. Й. П. Станько не був педантом у дотриманні традиційної форми, а завжди з цікавістю розглядав ці інтерпретації. Йому імпонували їх мелодійність, емоційна звучність, і він сам згодом почав дещо запозичувати з того. Так склалася співпраця цих двох майстрів. Якщо творчу інтерпретацію орнаментики і схем Й. П. Станько не заперечував, то був надто прискіпливим до високоякісного технологічного виконання кожного елемента або мотиву.

Гуцульська різьба в технології — це зрізування переважно площиною в глибину. Точність і чистота зрізів залежать од відчуття волокон деревини (текстури), інструменту і майстерності. У яворівському різьбленні знання й відчуття волокон особливо необхідне. Адже при вирізуванні ліній-стебел, пелюсток квітів потрібно різцем-стамескою перетинати ці волокна у багатьох напрямках. Деревина для яворівської різьби береться менш пластична — липа, клен, вільха, береза. Тому в технологічному виконанні яворівська різьба видається важчою. З цим на початку мав деякі клопоти і Сава Миколайович. Його різьблення не були такими граціозними і ювелірно витонченими, як у Й. П. Станька, але мали більше декоративності в розподілі плям орнаменту і тла, що давало колоритну виразність ритмів. Саві Миколайовичу подобалося, що технологія яворівської різьби пов'язана, хоч і умовно, з малюванням. Виріб виготовляють столярним чи токарним способом, шліфують, фарбують (тонуять) барвниками. Основний колір — темнокоричневий з тоновими розтяжками аж до світлої деревини. Саме так переважно тонував Й. П. Станько, інколи застосовуючи зелене тло.

Сава Миколайович полюбляє вишневий колір, розтягуючи його до більш світлих тонів, а в місцях орнаментованих розеток, кутів, поясків затемнює чорним. У перший період освоєння яворівської різьби він використовував пояски-смужки, забарвлені інколи жовтим, оранжевим або зеленим кольором. Ця підготовка тла під різьблення хоч і займає більше часу у виготовленні речей, але після полірування і виконання різьблення неглибокими заглибленнями дає ефект контрастністю чистого дерева і виразних ритмів. Усталена традиційна технологія застосування більш стриманого коричневого чи зеленого тла, властива Й. П. Станьку, доповнювалася більш ефективною живописною гамою, яку вводив С. М. Мельник.

У творчості завжди домінує характер людини. Веселість, працелюбність, доброзичливість, барвистість і різнобарвність — це і характер, і коло інтересів самого майстра. А ще неповторність. Невідомо, чи повторив Сава Миколайович за свій довголітній творчий період хоч один зразок орнаменту. А це ж тисячі композицій, ескізів.

Вабила Саву Миколайовича і третя особливість яворівської різьби — це поєднання зображувального малювання з різьбленням і гравіруванням, або різьблення і гравірування. Малюють бейшовим або аніліновим барвником (рідше аквареллю або гуашшю) на відшліфованій вилощеній поверхні декоративної тарілки, шкатулки, портретні зображення. Маючи досвід малювання аквареллю, особливо в техніці гризайль, майстер опановує технологічні таємниці малювання бейцом. Адже тут рідка фарба може розплистися між волокнами, зображення втрапить виразність у процесі полірування, якщо потрапить на різнотонові світлоти деревини. І ще десятки й де-

сятки різних таємниць матеріалу. Вивчення їх захоплювало Саву Миколайовича. Освоєним і відкритим в експериментуванні він шедро ділився у гуртковій роботі з учнями середнього художнього професійно-технічного училища § 14. Та основною стала програма вивчення яворівської різьби.

У композицію яворівського орнаменту Сава Миколайович ввів багато нових і несподіваних вирішень, які збагатили і розширили можливість декорування. Найбільш улюбленим мотивом у його творчості стає традиційний мотив "дерева життя" у вигляді вазона, з якого розвивається рослина з стовбуром, гілками, листками, квітами.

У традиційному народному і станьківському трактуванні ці форми мають вигляд досить повільних, дещо статичних, пишнотворних, де квіти "сонечка" чи "зіркові" надто побільшені, акцентуючі. Ці ж мотиви у Сави Миколайовича більш динамічні, сокоживильні, земні. "Качечки" обросли пелюстками, росяними крапками, квіти, стебла і листки більш зближені в емоційному звучанні. Елемент "вазон" дістає у майстра нові вирішення: то він з вигнутими боками, або ж нагадує дві половинки "качечки". В орнаменті вписався і нетрадиційний елемент "кукурузка". Чи можна його заперечувати? На це дасть відповідь час, а те, що він доповнює стиль і почерк майстра — безперечно. Серед фахівців точилися суперечки щодо естетичної цінності різних засобів: різьби і малювання, різьби, малювання і гравірування тощо. Звичайно, тут можуть існувати різні естетичні погляди. Але чи варто їх зовсім відкинути, заперечити? Час показав, незважаючи на критику і заперечення, що вони прижилися.

Тому ці питання особливо актуальні для творчості Сави Миколайовича. Поєднання різнорідних елементів оздоблення — його особливість, стиль, почерк. І якщо придивитися до цих різнорідних засобів, то в творах майстра вони перебувають у гармонії: чи то мають "спільну мову" кольором, тоном, чи ритмікою, чи загальним сприйняттям цілого, де окремі учасники дійства, хоч і в інших "костюмах", але виконують "єдину пісню". Емблематика, написи проходять характерними атрибутами через усю його творчість. Ці "несподіванки" нетрадиційного вирішення з часом можуть скласти, хто знає, традиційне і суттєве, невід'ємне і характерне. В усякому випадку, останнє — незаперчне.

Новації С. М. Мельника в яворівському художньому промислі проявились і у формотворенні. Традиційний асортимент виробів з яворівським орнаментом — це насамперед речі побутового і декоративного призначення: скрині (подарункові), шакутки ("касетки"), декоративні тарілки, письмові приладдя, рамки, токарні роботи — кубки, вазочки, кухлі.

Цей асортимент збагачувався в усіх напрямках. Яворівську різьбу ще в 50—60-і роки почали застосовувати для оздоблення меблів: стільців, шаф, столів. Зокрема, в 1954—55 рр. був виготовлений гарнітур меблів для кабінету і методична шафавітрина, де в розробці композицій і технологічному виконанні спільно з Станьком, художником Ф. Ф. Роговцем, І. І. Маськом, В. Й. Бульбою брав участь і Сава Миколайович. Зауважимо, що оздоблення меблів для нього не було новиною. Адже, ще навчаючись у Косові спільно з майстром В. В. Гузом і іншими студентами він виготовляв гарнітур меблів для Кремля.

Вперше в яворівській школі художніх ремесел майстер запровадив і таку нову форму виробу, як декоративний куманець. Це була дипломна робота учня Сави Миколайовича М. К. Канарчика, випускника 1961 року. Відтак ця форма увійшла в асортимент традиційних виробів.

Майстер приніс багато інших конструктивних змін і творчих вирішень у традиційні форми, зокрема тих же яворівських скринь подарункового і утилітарного призначення.

Оригінально, зовсім нового звучання набула композиція із писанок-різьблянок "Українська паска" (1992 р.). Основний стрижень із вигострених виразних пропорційних перехоплень умовно нагадує церковну баню, що завершується хрестом. Три умовні тарілки на ньому підтримуються декоративними виразними підпорами. Центральна тарілка вільного діаметра, розташована посередині. На ній напис "Українська паска" і ритмічні кушики орнаменту. На тарілках стоять закріплені писанки-різьблянки.

Тут використано, здавалось би, несумісні кольори для тла — вишневий і темнозелений. Жовтувано-біле мерехтіння плям орнаменту з полисками полірування на виточених формах і мозаїчним тлом створюють ефектне святкове дійство.

Твори С. М. Мельника стали надбанням музеїв Києва, Львова, Запоріжжя, Канева й ін. увійшли в побут громадян України, близького і далекого зарубіжжя, побували на презентаціях багатьох міжнародних форумів найавторитетнішого рівня.

Навчаючи учнів у Яворівській школі художніх ремесел різьбярського ремесла і творчості, С. М. Мельник став відомим педагогом.

Як уже згадувалось раніше, яворівська школа художніх ремесел мала різні назви. Тепер це середнє художнє професійно-технічне училище № 14. Але завжди авторитет яворівської школи художньої обробки дерева, стояв дуже високо. В усіх областях працюють випускники Сави Миколайовича. Часто вітає свого вчителя відомий різьбяр з

Полтавщини Олексій Олешко, з Івано-Франківщини Сергій Яценко, з Київщини, Черкащини... і не тільки учні, а вже й онуки учнів, які навчались у Яворівській школі. Майстерність і творчість — категорії вічні.

Львів

ХРИСТОС ВОСКРЕС! РАДІСТЬ З НЕБА

Христос воскрес! (2)

Радість з неба ся являє,
Пасха красна днесь вітає,
Радуйтеся ширю нині,
Бог дав щастя всій родині.
Бог дав радість нам з небес:

Христос воскрес! (2)

Христос воскрес! (2)

В правді Божій просвітімся,
В правді Божій веселімся,

Щезла вже страшна неволя,
Завітала краща доля,
Доля Божа нам з небес:

Христос воскрес! (2)

Христос воскрес! (2)

Радуйтеся, Божі люди,
Хай між вами гнів не буде,

Хай цвіте любов все Божа,
Чиста, мила як квіт-рожа,
Бо любов прийшла з небес:

Христос воскрес! (2)

СОГЛАСНО ЗАСПІВАЙМО

Согласно заспіваймо,
Веселімся разом днесь,
Ісуса прославляймо,
Він бо із мертвих воскрес!

(2) Христос воскрес із мертвих,

Воскрес, воскрес, воскрес із мертвих,
Смертю, смертю смерть подолав (2),
І тим, що в гробах, —

[життя, життя дарував.

Мироносиці жени
Ранком до гроба ідуть,
Мира на святі рани,
Плачучи з собою несуть.

(2) Христос воскрес із мертвих...

По дорозі питають:
“Хто ж нам камінь відвалить?”
І сумують, ридають:
“Хто ж нам в поміч поспішить?”

(2) Христос воскрес із мертвих...

Ангел божий наперед
Камінь з гроба відвалив
І невістам возвістив,
Що Ісус смерть побідив.

(2) Христос воскрес із мертвих...

Жінки до гробу ввійшли,
Де лежав безсмертний цар,
Його в гробі не знайшли,
Тільки ризи і судар.

(2) Христос воскрес із мертвих...

Согласно заспіваймо,
Воскреслого вітаймо,
Радуймося нині всі,
Як ангели в небесіх.

(2) Христос воскрес із мертвих...

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

1. Христос воскрес! Веселий день,
Щасливий люд, радіє світ,
Співають радісних пісень
І вся природа шле привіт.

2. Христос воскрес! З сердець усіх
Пливе привіт сердечних слів.
На всіх обличчях щастя й мир,
На всіх устах веселий спів.

3. Христос воскрес! Душе, радій,
Бо вже скінчилась ніч гріха.
Вже сонце йде, проміння рій
Віщує день новий життя.